

Naturvetare och kulturforskare kan överbrygga ämnesgränser

Erfarenheter från tvärvetenskaplig forskning i Lund, bedrivna av etnologer, genetiker och läkare, visar att vetenskapskulturella barriärer mellan natur- och kulturvetenskap kan överbryggas. Det samarbete som inlett bådär gott för framtiden.

I Läkartidningen 42/99 och 48/99 diskuteras en motsättning mellan medicinsk och antropologisk forskningspraxis. Det är i detta sammanhang viktigt att en diskussion om de problem som kan uppstå inte förvandlas till generella påståenden om omöjligheten att förstå varandra över ämnesgränserna, om olika forskningsetik, eller rentav om brist på forskningsetik.

Undertecknade, som arbetar tvärvetenskapligt inom fälten etnologi och medicin, menar att det finns konstruktiva möjligheter till samarbete.

Biologi och kultur

Den utmaning som den biovetenskapliga kunskapsutvecklingen innebär kräver en fördjupad förståelse av bioteknikens kulturella konsekvenser och

Författare

LYNN ÅKESSON

SUSANNE LUNDIN

båda docenter, etnologiska institutionen, Lunds universitet; projektledare för forskningsprojektet »Genetik, genteknik och vardagsetik»

ULF KRISTOFFERSSON

docent, överläkare, klinisk genetik, Universitetssjukhuset i Lund

ANNIKA TIBELL

docent, överläkare, transplantationskirurgiska kliniken, Huddinge sjukhus

INGRID FRYKMAN

fil dr, universitetslektor, genetiska institutionen

CECILIA FREDRIKSSON

fil dr, forskarassistent, etnologiska institutionen; båda Lunds Universitet.

FOTO: SUPERSTOCK/GREAT SHOTS

Hur ska den forskning se ut som förmår fånga relationen mellan kultur och biologi?

moraliska implikationer. Det är ett faktum som både naturvetare och kulturforskare måste ha ett förhållningssätt till. Men hur ska den forskning se ut som förmår fånga relationen mellan kultur och biologi?

Det finns åtminstone tre sätt att se på denna relation. Två av dem – ett utpräglat biologiskt, där all kultur kan sägas härledas ur biologiska förhållanden, respektive ett utpräglat konstruktivistiskt, där ingen verklighet utanför den människoskapade är av intresse – representerar var sin ytterlighet.

Spänningen mellan dessa synsätt har orsakat förödande vetenskapliga strider, inte minst i USA där man talar om ett »vetenskapligt krig» som utspelas mellan i huvudsak natur- och samhällsvetenskapliga discipliner.

Ett annat sätt att beskriva klyftan mellan humaniora och naturvetenskap är att, som läkaren Georg Klein, tala om »de två kulturerna». Dessa extrema ytterligheter utgör var och en på sitt sätt en fundamentalistisk återvändsgränd där

dialogen och förståelsen mellan olika vetenskapstraditioner avstannar.

Ett tredje synsätt

Men det finns ett tredje synsätt som vi försöker tillämpa i det tvärvetenskapliga forskningsprojektet »Genetik, genteknik och vardagsetik» som bedrivs vid Lunds universitet, och i samarbete med Huddinge sjukhus. I projektet söker vi möjliga vägar att lära av varandra och bedriva forskning över fakultetsgränser.

Vi arbetar för att låta humanistiska och naturvetenskapliga perspektiv brytas mot, och påverkas av varandra. Det handlar om en öppenhet för att se det biologiska i kulturen och det kulturella i biologi.

Ansatsen kan liknas vid det gränsoverskridande tänkande som biologen Edward O Wilson sammanfattar i termen konciliens. Konciliens uppstår när forskare från olika vetenskapstraditioner gemensamt söker förklaringar till mänskligt beteende i dess vidaste mening.

Tvärvetenskap i praktiken

Projektet »Genetik, genteknik och vardagsetik» utgår från etnologiska institutionen, Lunds universitet. Det startade 1997 och finansieras huvudsakligen av Riksbankens jubileumsfond. Den ursprungliga kärnan består av fem forskare, tre etnologer och två genetiker. Med tiden har projektet utökats. Ytterligare två etnologer har anslutit sig, liksom läkare med specialiteter som transplantationskirurgi och neurobiologi.

Anledningen till att starta ett tvärvet-

”Dessa fundamentalt olika sätt att betrakta vad som är »fakta» har inneburit förvånansvärt lite bekymmer i vårt arbete.”

tenskaplig projekt där personer från olika vetenskaper inte bara rådfrågas i faktafrågor, utan aktivt deltar i både materialinsamling och bearbetning, var en ömsesidig nyfikenhet på vilken typ av kunskap som kunde genereras i mötet mellan olika tanketraditioner.

Detta samarbete har varit mycket givande, om än både tidsödande och mödosamt. Många missförstånd och stötestenar måste passeras innan begreppsvärldar och innebörder jämkas någorlunda samman. Vi menar oss bara vara i början av ett samtal mellan »de två kulturerna», men trots initiala svårigheter att förstå varandra bådär samarbetet gott för framtiden.

Språkliga kontraster

Ett problem som måste överbryggas är exempelvis de olika vetenskapstraditionernas sätt att presentera sina resultat. I skriftlig form är kontrasten stor mellan etnologernas essäistiska och litterära framställning och det kortfattade språk som binder samman de diagram och siffror som naturvetenskapliga presentationer baseras på.

Ett annat problem är naturligtvis data i sig själv. Naturvetenskapliga data kan kortfattat karakteriseras som kvantifierbara och mätbara, och resultaten skall vara möjliga att kontrollera vid upprepade försök. Etnologiska data saknar oftast dessa förutsättningar. Exempelvis kan inte en intervju göras om med exakt samma resultat.

Dessa fundamentalt olika sätt att betrakta vad som är »fakta» har inneburit förvånansvärt lite bekymmer i vårt arbete. I grund och botten måste nog all tvärvetenskap innebära att man i stort accepterar den andra vetenskapens sätt att definiera vad data är, både i kvalitativ och kvantitativ mening.

Urval och tolkning av data kan däremot alltid diskuteras och prövas. På vilka grundantaganden vilar tolkningen? Vilka är de, ofta outtalade, premisser som styr resonemanget? En forskargrupp som arbetar över ämnesgränser har goda förutsättningar att synliggöra inomvetenskapliga självklarheter och därmed öppna för kritisk och självkritisk reflektion.

Barriärerna kan överskridas

Våra erfarenheter av tvärvetenskapligt arbete är mycket positiva. Vi tycker att det vore synnerligen olyckligt om tvärvetenskapliga ansatser skulle undergrävas av en uppsplitande diskussion om gränsdragning mellan discipliner.

Snarare menar vi att det är viktigt att forskningsenergi satsas på att överskrida traditionella barriärer mellan natur- och kulturvetenskap.

I grund och botten handlar det om att

bättre förstå de människor som söker sjukvård och som är avnämare för ny medicinsk teknik. Då behövs både en naturvetenskaplig och en humanistisk genomlysning av problemen. •

Reflexion över vad medicinsk kunskap gör med människor

Verken Lindblom eller Terenius (Läkartidningen 48/99) går inn på det vesentlige: refleksjon over hva medisinsk kunnskap gjør med mennesker, både de som forvalter kunnskapen og de som blir utsatt for den. Sachs' bok gir leger et grunnlag for refleksjoner over egne idéer, kunnskaper og handlinger. Dette grunnlaget består av de kunnskaper personer/pasienter, våre viktigste partnere, får i møte med legene. Lindblom fremtrer ikke i boken som noen spesiell lege, hun er ikke informant for antropologen. Informantene er personer som mottar genetisk rådgivning. Vi får ikke vite noe om denne legen. Det er de personene legen møter, som er vesentlig.

Den antropologiske utmaningen

Derfor er ikke Lindblom »forsøksperson». I antropologisk teori og metode skilles ikke mellom subjektivt og objektivt: mennesker utgår fra sitt verdensbilde, sitt menneskesyn, sine kunnskaper og erfaringer når de handler i verden, enten de er leger, pasienter eller antropologer – med sine ulike rasjonaliteter. Den antropologiske utfordringen er å vise mangfoldet av rasjonaliteter, og den kontekst disse virkeligheter inngår i. Derfor er ikke »forsøk» eller »forsøkspersoner» relevante betegnelser for de fellesskap som antropologer er i.

Et »forsøk» er ikke utenfor samfunnet, men en del av den sosiale, kulturelle, politiske virkeligheten. Når Lindblom som offentlig ansatt lege rådgir personer, så inngår hun i ett fellesskap i sitt samfunn, der de rådgitte personer også inngår. Disse rådgitte personer taler i Sachs' bok. Slike personer kommer sjelden til orde i faglitteratur. MFR's etiknämnds regler er fulgt, hennes in-

formanter hadde kontroll over det hun har skrevet.

Sachs skriver ikke artikler basert på »ett par løsrykta citat». Lindbloms uttalelse må bero på at hun verken har lest Sachs tekster eller kjenner til antropologisk faglitteratur. Når man kritiserer en anerkjent person fra et annet fagområde, må man vite hva man kritiserer. Antropologer utgår fra en samlet analyse av en helhet og eksemplifiserer fra det som er felles og særpreget i denne helheten gjennom å la menneskers stemmer høres.

Mennesker skaper kultur

Jeg gjentar at Kulturer ikke kan kollideres, men mennesker kan. Kultur er ikke en selvstendig handlende aktør, mennesker er handlende aktører som skaper kultur. Dette kan ikke klarlegges uten empirisk baserte beskrivelser som Sachs har gjort og derved bidratt til å øke legers muligheter for refleksjon og kvalitetskontroll. Kulturbegrepet blir her relevant. Leger skaper kultur med sin kunnskap og sin virksomhet. Denne kulturskapende virksomheten endrer sentrale felt i menneskers liv, slik som slektskap, familie, forplantning, den egne kroppen.

Terenius hevder fortsatt legenes »høgre etik», med den uforståelig begrunnelse at det skulle være etisk forskjell mellom å skrive vitenskapelige artikler for noen få og en populærvitenskapelig bok for mange. Etske krav til faglig etterrettelighet er de samme, uansett type publikasjon. Hvis dette ikke gjelder for KS, bør egne regler og praksis gjennomgås.

Läkares bristande respekt

Denne debatten viser legers manglende forståelse, respekt og kunnskap overfor pasienter, allmennhet, andre fagområder. Dette innebærer en gedigen pedagogisk utfordring: Forståelse, dvs. tolkningsmodeller, medmenneskelig respekt og innsikt i andre fag må få en stor plass i legers grunn-, videre- og etterutdanning, og i forskeropplæringen. •

Författare

IDA HYDLE

dr med, 1. amanuensis, Høgskolan i Agder, Arendel, Norge.